

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

อย่าประมาทอนใจ

ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย จงคำนึงถึงพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนพระสาวกในครั้งพุทธกาล หรือสั่งสอนภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ทรงเน้นหนักลงในงานที่จะรื้อถอนสิ่งที่รกรู้งรังฝังอยู่ภายในใจ ซึ่งทำให้สัตว์ทั้งหลายได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนตลอดมา ด้วยความเกิดแก่เจ็บตายอันเป็นผลของสิ่งที่รกรู้งรังนั้น คือกิเลสประเภทต่างๆ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนวิธีการ งานที่จะรื้อถอนสิ่งเหล่านี้แก่ภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ไม่มีงานใดพระโอวาทใดที่ทรงเน้นหนักลง ยิ่งกว่าการสั่งสอนพระสงฆ์เพื่อให้เห็นโทษเห็นภัย ในสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยอยู่ภายในใจเรา ซึ่งมุ่งมาประพุดติปฏิบัติเพื่อความพ้นจากทุกข์อยู่แล้ว ให้เห็นอย่างเต็มใจ นี่เป็นหลักใหญ่ของพระโอวาทคำสั่งสอนที่ทรงมุ่งหวังอย่างยิ่งแก่บรรดาสัตว์ เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทซึ่งพร้อมแล้วที่จะออกแนวรบเพื่อชัยชนะในสิ่งที่ป็นข้าศึกต่อตนเอง ได้แก่กิเลสประเภทต่างๆ ซึ่งล้อมหน้าล้อมหลังอยู่เวลานี้ ไม่มีขยับขยายบ้างเลย ถ้าไม่ถูกขับไล่ด้วยความเพียรของนักต่อสู้เพื่อชัยชนะ

นี่เป็นการเป็นงานอันสำคัญมาก แม้พระองค์เองก็ทรงถือเป็นการอันใหญ่หลวงมากทีเดียว ไม่ปรากฏนับแต่ขณะที่พระองค์เสด็จออกทรงผนวชว่า ได้ทรงทำกิจการงานใดๆ นอกเหนือไปจากงานปราบปรามสิ่งที่ป็นข้าศึกอยู่ภายในพระทัย การหวังความตรัสรู้ก็คือหวังความพ้นทุกข์ การหวังความพ้นทุกข์ก็ต้องฝ่าฟันสิ่งที่ป็นข้าศึกปกคลุมอยู่ในพระองค์ให้ขาดไปโดยลำดับ เป็นสายทางที่ราบรื่นถึงแกมต่อความพ้นทุกข์ด้วยการประพุดติปฏิบัติ

แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นสยัมภู จะพึงรู้เองเห็นเอง จึงไม่มีครูมีอาจารย์ที่แนะนำหรือถวายพระโอวาทแก่พระองค์ ทรงบำเพ็ญโดยลำพังพระองค์เอง รู้สึกว่าลำบากมากอยู่ไม่น้อย ผิดบ้างถูกบ้างเป็นธรรมดางานที่ไม่เคยทำหรือทางไม่เคยเดิน แต่อย่างไรก็ตามความมุ่งมั่นของพระองค์มีอยู่กับงานทุกระยะ เพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะซึ่งป็นเชื้อแห่งวัฏจักร เครื่องพาสต์ตัวให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายอยู่นี้ ทรงถือป็นงานสำคัญยิ่งกว่างานอื่นใด

นับแต่วันทรงผนวชจนกระทั่งถึงวันตรัสรู้ มีแต่งานนี้ล้วน ๆ สำหรับพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินมา จนได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลกขึ้นมาก็เพราะงานชิ้นนี้สำเร็จ กิเลสขาดสะบั้นไปจากพระทัยไม่มีเหลือหลออยู่แม้ชนิดเดียว การที่กิเลสแต่ละประเภทจะขาดหรือหลุดลอยไปนั้น ล้วนเกิดจากการรื้อถอนการฟาดฟันหักแหลกด้วยงานคือการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท นี่พระองค์ถือเป็นงานใหญ่โตมาก เนื้อชีวิตของพระองค์เอง หากจะทรงสิ้นพระชนม์ในเวลาบำเพ็ญก็ไม่ทรงเสียดาย เพราะความมุ่งมั่นในความหลุดพ้นมีกำลังกล้า อันดับต่อไปคือความเป็นศาสดาของโลก เป็นสิ่งที่มึนน้ำหนกมากกว่าความมุ่งมั่นอื่นใดในสกลโลก

การบำเพ็ญของพระองค์จึงเป็นไปด้วยการปฏิบัติ เพื่อถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียวเท่านั้น หลังจากได้ตรัสรู้แล้ว ทรงนำพระโอวาทมาสั่งสอนบรรดาสัตว์มีภิกษุเป็นต้น ก็ทรงเน้นหนักลงในงานที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ และได้เห็นผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้วทั้งนั้น

พระองค์ไม่ทรงชมเชยกิจการงานใดสำหรับสมณะผู้เป็นนักบวชอยู่แล้ว ว่าให้ทำสิ่งนั้นให้ทำสิ่งนี้ หรือสิ่งนั้นดีงานนั้นดี นอกจากความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด พระองค์ไม่ให้ทอดอ้อยในการบำเพ็ญ ในการต่อสู้ นั่งอยู่ก็ต่อสู้ ยืน เดิน นอน เว้นเสียแต่หลับ เป็นทำต่อสู้ของนักรบ ด้วยความมีสติมีปัญหาเครื่องรักษาตัว มีสติเป็นเครื่องระมัดระวังสิ่งที่จะเป็นข้าศึกเพิ่มขึ้นอีกภายในจิตใจ เพราะตามลำพังก็มีอยู่แล้วบรรดาสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทั้งหลาย มีเต็มหัวใจ จึงไม่ประสงค์ที่จะให้สิ่งสมให้มากมุนขึ้นไป ยิ่งกว่าการถอดถอนให้หมดไปโดยลำดับเท่านั้น ผู้ปฏิบัติจึงถือเป็นกิจจำเป็นอย่างยิ่งในงานเพื่อถอดถอนโดยถ่ายเดียว และจงระวังคำว่าสิ่งสมในขณะเดียวกัน เพราะเป็นสิ่งที่เกิดได้ง่ายมากในทุกหัวใจ ไม่ขึ้นอยู่กัภพิสริตองใด ๆ เมื่อเกิดแล้วเป็นสิ่งที่ชำระยากมาก ทั้งไม่พอใจชำระนอกจากพอใจสิ่งสมมากกว่า โดยทั่วไปเป็นอย่างนั้น

ท่านพูดเป็นส่วนใหญ่ไว้ว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา เหล่านี้ ล้วนแต่ประเภทใหญ่ ๆ ของข้าศึกและเป็นจอมทัพด้วยกันทั้งนั้น ถ้าไม่มีจอมธรรมเข้าสู่จอมทัพคือกิเลสประเภทต่าง ๆ แล้วก็ไม่หวังชัยชนะได้เลย เพราะฉะนั้นคำว่ากองทัพก็คือข้าศึกกองใหญ่หลวงมากมายนั่นเอง กองธรรมก็คือการประกอบความเพียรด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ มีสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับรักษาจิตใจอยู่โดยสม่ำเสมอ นั้นแล มีท่าทางแห่งการต่อสู้ต้านทานกับข้าศึกคือกิเลสอยู่ไม่หยุดหย่อน ไม่ว่าอิริยาบถใดทำใด เป็นผู้มึนสติหมุ่นอยู่กับงานของตนที่ต่อสู้กับข้าศึกเท่านั้น

ไม่เห็นงานใดที่จะวิเศษวิโสยิ่งกว่างานถอดถอนกิเลสอาสวะ เพื่อความหลุดพ้นถึงแดนเกษม ดังพระพุทธเจ้าทรงเป็นมาแล้ว และประทานพระโอวาทไว้เพื่อบรรดาลสัตว์ได้พบเห็นด้วยตัวเอง จากการตะเกียกตะกายของตัวเอง เฉพาะอย่างยิ่งพระปฏิบัติเราเป็นสำคัญมาก ให้ฟังคำนี้และตระหนักในงานของตนอย่าให้ยึดถือไปนาน เรื่องการเกิดแก่เจ็บตายนั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นสาเหตุ อย่าพากันสงสัยให้เสียเวลาและเสียทำให้กิเลสไปเรื่อยๆ นอกจากกิเลสสามสี่ประเภทซึ่งเป็นจอมทัพนี้เท่านั้นเป็นตัวเหตุ จอมทัพจอมศัตรูก็คือกิเลสแต่ละประเภทนี้แล ย้ายดีแปลกจิตใจให้ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่เรื่อยมา หากเป็นของไม่ทนทานก็แปลกละเอียดเป็นผุยผงไปนานแล้ว

แต่นี้เพราะจิตเป็นของทนทานมาก ทุกข์ขนาดไหนก็ยอมรับว่าทุกข์แต่ไม่ฉิบหาย ไม่สลาย ไม่ทำลายเหมือนสิ่งทั้งหลาย จึงพอทนสืบต่อภพชาติมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ เราไม่ควรสงสัยเรื่องภพเรื่องชาติ เพราะจิตนี้เป็นตัวประกันแห่งภพชาติอยู่แล้ว โดยหลักธรรมชาติของมันที่มีเชื้อพาให้เกิดอยู่ภายใน เชื้อภายในจิตเป็นเครื่องยืนยันเรื่องความเกิดแก่เจ็บตายในภพน้อยภพใหญ่ จึงไม่ควรสงสัยในเรื่องเคยเกิดแก่เจ็บตายหรือไม่ เพราะธรรมชาตินี้เคยเป็นมาแล้วยิ่งกว่าเคยเสียอีก เนื่องจากไม่เป็นอย่างอื่น นอกจากจะพาสัตว์ให้เกิดแก่เจ็บตายและบีบบังคับจิตใจของสัตว์ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากในภพน้อยภพใหญ่อยู่ตลอดมาเท่านั้น จึงไม่ควรสงสัย

การแก้กิเลสประเภทต่างๆ ออกจากจิตใจ ด้วยงานที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้แล้วนั้น เป็นภาระสำคัญเฉพาะหน้าของเรา ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดแม้ทั้งสามแดนโลกธาตุ จะมาช่วยภาระธุระของเราให้เบาลงหรือให้หมดสิ้นไปได้ โดยที่เราไม่ต้องประกอบงานซึ่งเป็นความจำเป็นเฉพาะหน้าเลย ต้องเป็นหน้าที่ของเราอย่างเดียวเท่านั้น หนักหรือเบา ก็เป็นหน้าที่ของเราจะต้องต่อสู้แบกหามแต่ผู้เดียว ไม่มีใครสามารถทำหน้าที่แทนเราได้ ฉะนั้นจงตั้งหน้าทำหน้าที่ของเราให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความภาคภูมิใจ ตามพระโอวาทว่า อุตฺตา หิ อุตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตน

อย่าลืมพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนพวกเราซึ่งเคยได้พูดให้ฟังเสมอ เบื้องต้นท่านมอบงานไม่กี่ชิ้นให้เราพอเหมาะแก่กำลัง พอให้เป็นปากเป็นทาง เมื่อยึดมั่นเป็นงานหลักแล้วจะกระจายไปอีกไม่มีสิ้นสุดยุติ เมื่อสติปัญญาได้ปรากฏขึ้นมาแล้วเพราะการประกอบความพากเพียรไม่ลดละทอดอวย งานเหล่านี้ก็จะขัดแย้งด้วยกำลังสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร นั่นแลเป็นธรรมเครื่องบุกเบิกเพิกถอน

เบื้องต้นขณะที่บวชท่านทรงสอนว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ,ตโจ ทันตนา นขา โลมา เกสา. ทำไมท่านจึงสอนอย่างนี้ทุกรูปทุกนามไป เว้นเสียไม่ได้จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะอุปชฌายะองค์ใดจะชอบกรรมฐานไม่ชอบกรรมฐานก็ตาม เวลาบวช

กлубุตรจำต้องสอนกรรมฐานหานี้ให้ เพื่อเป็นงานหรือเป็นศาสตราวุธฟาดฟันหันแหลก กับความรักความชอบ ความหลงไหลใฝ่ฝันในสิ่งที่กล่าวนี้ กรรมฐานนี้จึงไม่ใช่เป็นเรื่อง เล็กน้อย ถ้าจะเทียบแล้วก็หนายิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก ใหญ่ยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก หนักอึ้งยิ่งกว่า ภูเขาทั้งลูกเสียอีก เพราะสิ่งเหล่านั้นสามารถจะทำลายได้ ด้วยเครื่องมือเครื่องจักร เครื่องยนต์ต่าง ๆ จนราบเป็นหน้ากลองก็ได้ไม่นานนักเลย

แต่จะทำลายก้อนภูเขาภูเขาเรา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดมาเป็นเวลาตั้งกับตั้งกัลป์ นี้ทำลายได้ยากมาก มีผู้ใดบ้างที่สามารถทำลายสิ่งเหล่านี้ลงได้โดยไม่ต้องยากลำบาก อะไรเลย และไม่มีผู้ใดแนะนำตักเตือนสั่งสอนวิธีการทำลายเลยก็ทำได้นั้น ย่อมเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงได้นามว่าสาวก ได้แก่ผู้สดับรับฟังจากพระพุทธเจ้า จนทราบ อุบายวิธีการต่าง ๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติต่อตนเองตามอุบายวิธีที่ท่านสอนนั้น จึง เข้าใจไปโดยลำดับในกิจการงานนั้น ๆ

ผมเส้นเล็ก ๆ ก็จริง แต่มันใหญ่โตอยู่กับความมืดตื้อหนาแน่นของกิเลสครอบงำ ความจริงเอาไว้ ด้วยการเสกสรรปั้นยอห้องน้ำห้องส้วมว่า เป็นของสวยของงามน่ารัก ใคร่ชอบใจ สิ่งเหล่านั้นจึงใหญ่โตหนาแน่นในความรู้สึกของสามัญทั่วไป นั่นเป็นของ ปลอมตามหลักธรรม ไม่ใช่เป็นความจริง นี่เพียง เกสา โลมา เท่านั้นก็หนาแน่นขนาด ไหน กำแพงเจ็ดชั้นเขายังทำลายได้ครู่เดียวยามเดียว อันนี้มันหนายิ่งกว่านั้นอีก จึงไม่ สามารถทำลายลงให้ถึงความจริงได้อย่างง่ายดาย นขา ทันตา ตโจวาระสุดท้ายแห่ง กรรมฐานห้า

ตามความจริงแห่งธรรมแล้ว หนึ่งเป็นสิ่งที่หนาเมื่อไร จะไม่พิจารณาอยากลำบาก อะไรนักเลย เพียงผิว ๆ ของมันก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกอยู่แล้วโดยหลักธรรม ชาติ ตามธรรมที่ทรงสอนไว้แล้วนี้ นี่คือความจริงโดยแท้ ไม่มีการเสกสรรใดๆ ทั้งสิ้น แต่จิตใจของเรามันบิดเบือนความจริงไปต่างๆ เพราะกิเลสพาให้บิดเบือน กิเลสพาให้ เสกสรรกิเลสพาให้พลิกแพลง กิเลสพาให้ต่อสู้ กิเลสพาให้กำบังของจริงทั้งหลายไว้ เอาแต่ของปลอมมาหลอกล่อหลอกลวงสัตว์โลก ซึ่งหลงอยู่แล้วด้วยอำนาจของกิเลส ก็ ยิ่งทำให้หลงเพิ่มขึ้นอีก ไม่มีเขตมีแดนแห่งความพอดีติดจิตติดใจบ้างเลย

เพราะฉะนั้นก้อนภูเขาภูเขาเราก่อนเล็ก ๆ เพียงก้อนรูปขันธ์เท่านั้น ทั้งที่สติปัญญา มี อยู่ แต่ไม่สนใจนำมาใช้นำมาคลี่คลายนำมาฟาดฟันหันแหลก สิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่ออยู่ ด้วยความสำคัญว่าสวยว่างาม ว่าเราว่าของเรา ว่าตัวตนเราเขา ให้แตกกระจายลงไปสู่ หลักความจริง คือเป็นของปฏิกูลบ้าง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา บ้างประจักษ์ใจ ตาม หลักธรรมชาติที่ธรรมสอนไว้บ้างเลย เพียงเท่านั้นก็ไม่สามารถทำได้ จึงเรียกว่า เพียงรูป ขันธ์ของเราแต่ละท่านละคนนี่เท่านั้น มันก็ใหญ่โตยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกอยู่แล้ว จึงไม่

สามารถทำลายได้ เพราะเหตุนี้ท่านจึงสอนในจุดนี้อันเป็นจุดสำคัญว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ เป็นต้น เพื่อให้สนใจดูมัน ไม่มองข้ามกันไปเสียแบบบุรุษตาบอดตาฝ้าฟาง

กิเลสก็เกิดขึ้นจากจุดนี้แล เกิดขึ้นจากความรักความชอบใจ ความเกลียด ความชังก็เป็นกิเลส เพราะความเกลียดความชังไม่ใช่เรื่องของธรรม ความเกลียด ความโกรธ ความรักความชอบ เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด ห้อมล้อมอยู่ภายในร่างกายและจิตใจนี้ จนหาทางออกไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องสอนวิธีการพิจารณาอนุโลมปฏิโลม ย้อนหน้าถอยกลับไปมาอยู่ด้วยความมีสติ เพื่อความชำนาญในงานของตน

การบริกรรมธรรมบทใด ก็ให้จิตจดจ่อต่อเนื่องกับคำบริกรรมและวัตถุที่ตนบริกรรมนั้นจริงๆ เช่น เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ อาการใดก็ตามให้มีความรู้สึกอยู่กับสิ่งนั้นๆ หรือจะแยกพิจารณาออกเป็นสัดเป็นส่วนตามความจริงของมันที่มีหลายอาการด้วยสติปัญญา ก็ไม่พ้นที่จะทราบไปได้ ถ้าความพอใจความเชื่อตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีอยู่ภายในใจ ไม่ถูกกิเลสจุดลากให้แตกกระเจิงไปหมด เหลือแต่ความจอมปลอมซึ่งเป็นหลักเป็นแก่นอยู่ภายในใจอย่างเดียว เวลาแสดงออกมามีแต่ความรักความชอบใจ ความนำกำหนดยินดี ความเกลียด ความโกรธไปเสียหมด แล้วจะเห็นของจริงเจอของจริงได้ทีไหน เพราะความรู้ความเห็นอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมดนี้ เป็นเครื่องปิดกั้นกำบังความจริงในหลักธรรมชาติอันเป็นธรรมแท้ ไว้อย่างมิดชิดติดอยู่กับใจตลอดเวลา ไม่มีการพิจารณาแยกแยะพอให้มองเห็นยับๆ แยะๆ เหมือนฟ้าแลบบ้างเลย

นี่แหละหลักใหญ่ จึงเป็นสิ่งที่ควรเน้นหนักทางความเพียรลงสู่จุดนี้ให้มาก ให้เป็นที่เข้าใจ ตามหลักแห่งสวากขาตธรรมว่าตรัสไว้ชอบแล้วนั้น ชอบจริง ๆ ความไม่ชอบเป็นเรื่องของกิเลส ให้พึงทราบว่ากิเลสเป็นผู้จุดลากจิตใจของเราไป ทั้งที่กำลังประกอบความเพียรในท่าต่างๆ จุดลากออกนอกกลุ่มนอกรทางให้ปนเกลียวกับธรรม และเป็นข้าศึกต่อธรรม เป็นข้าศึกต่อตนเองในขณะเดียวกัน จึงไม่เห็นเหตุเห็นผลอันเป็นความจริงขึ้นมาจากการพิจารณาหรือภาวนานั้นบ้างเลย ด้วยเหตุนี้จึงพากันพิจารณาในจุดที่กล่าวนี้ซ้ำๆ ซากๆ มีสติอยู่กับตัว พิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าเข้าใจว่าพิจารณาแล้วหลายครั้งหลายหน ไม่เป็นของสำคัญ ไม่มีความหมายในสิ่งนั้น

ความหมายอันแท้จริงคือพิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริง ตามหลักความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ในร่างกายนี้ งานนี้แลเป็นงานชิ้นเอกของนักปฏิบัติเรา ให้ถึงงานนี้เป็นสำคัญ ถึงงานนี้เป็นชีวิตจิตใจ ทุกอริยาบถความเคลื่อนไหวไปมาอย่าได้ลืมงานของตนนี้ ซึ่งเป็นงานถอดถอนกิเลสตัวข้าศึกทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในใจ อันเกิดขึ้นจากรักใคร่ชอบ

ใจ อุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงถอดถอนออกด้วยการพิจารณาโดยทางสติปัญญา จงถือหลักความจริงที่ท่านว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือปฏิกุศลโสโครก ให้เห็นตามความจริงอย่างนี้ทุกระยะที่เป็นอยู่และเวลาพิจารณา

การพิจารณาตามที่ท่านสอนไว้แล้ว จะไม่เป็นอย่างอื่น นอกจากจะรู้แจ้งเห็นจริงตามสิ่งที่มีอยู่ โดยหลักธรรมชาติของตนเท่านั้น งานนี้เป็นงานสำคัญ อย่าให้จิตเผลอไกลไปรักใคร่ชอบใจกับงานอื่นใด นอกจากงานเครื่องถอดถอนกิเลสเท่านั้น นี่เป็นหลักใหญ่ของผู้ปฏิบัติทั้งหลายจะพึงยึดเป็นหลักใจหลักงานตลอดไป

การกำหนดที่จะให้จิตมีความสงบก็ต้องใช้การบังคับบัญชาด้วยสติ ไม่มีสติงานใดก็ตามจะเป็นงานที่ราบรื่นตั้งงามได้ผลเป็นที่พึงพอใจไปไม่ได้ สติจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับกำกับงานทั้งหลายทั้งภายในภายนอก จะละเว้นเสียมิได้

การพิจารณาทางด้านปัญญา ก็ถือเอาเรื่องธาตุเรื่องชั้นธัมมาภาวนอกภายในเทียบเคียงกันให้ได้ทุกสัดทุกส่วน เพราะสิ่งเหล่านี้มีสภาพเหมือนกัน รูปเขารูปเราเป็นเหมือนกัน มีหนังห่อกระดูกอันเดียวกัน หนังเท่านั้นแหละเป็นเครื่องปกปิดกำบังให้ผ้าฟางอยู่เวลานี้ คลี่คลายข้างในออกมาข้างนอก พลิกดูให้เห็นชัดเจนมีอะไรบ้างในนี้ ท่านจึงสอนว่า ตโจ แล้วย้อนกลับทันที เพราะหนังเป็นสิ่งจำเป็นมาก หุ้มห่อไว้บาง ๆ เท่านั้นก็หลง เมื่อพลิกข้างในออกมาข้างนอกแล้วก็จะทราบความจริงของมัน ลึกเข้าไปเท่าไรยิ่งเต็มไปด้วยสิ่งไม่พึงปรารถนา เป็นของปฏิกุศลโสโครกไปหมด เหตุใดจึงกล้าจึงหาญเอานักหนาว่าเป็นที่รักใคร่ชอบใจ ว่าเป็นเราเป็นของเรา หนังก็เป็นเรา ผมกก็เป็นเรา กระดูกทุกชิ้นของปฏิกุศลโสโครกขนาดไหนจนมองดูไม่ได้ ยังมาถือเป็นเราเป็นของเราได้อยู่ ไม่อายตัวเองมั่งหรือ

นี่กลของกิเลสมันหลอกลวงคน มันหลอกถึงขนาดนี้และเคยหลอกมานานแล้ว เราจะรู้ถอนสิ่งหลอกลวงปิดบังความจริงทั้งหลายไว้นี้ ให้เปิดเผยออกมาด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ให้เห็นความจริงไปโดยลำดับลำดับ ความหลอกลวงตมุดุนความสำคัญมันหมายต่างๆ จะค่อยหมดไป ถ้านำสวากขาตธรรมของพระพุทธเจ้าเข้าไปแยกแยะไปคลี่คลาย จะไม่พ้นจากหลักความจริงนี้ไปได้เลย

บรรดาพระสาวกทั้งหลายที่ท่านบรรลุถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ได้พิจารณาคลี่คลายภูเขากูเรา อันหนาแน่นไปด้วยสิ่งสกปรกโสภณทั้งหลาย แต่ถูกเสกสรรว่าเป็นของสวยของงาม แล้วยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจของกิเลสและผ่านไปด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าไม่พิจารณาคลี่คลายผ่านนี้เสียก่อน จะพ้นไปไม่ได้ เพราะความยึดมั่นถือมั่นอยู่ที่นี้ ท่านจึงเรียกว่าอุปาทาน ไม่หลงเสียก่อนไม่ยึด เราจะถอดถอนความหลงให้เป็นความรู้ตามหลักความจริงขึ้นมา แล้วก็ปล่อยวางเองโดยไม่ต้องบังคับ เมื่อเห็น

ตามเป็นจริงแล้วไม่ว่าสิ่งใด ย่อมหายสงสัยทั้งภายนอกภายใน งานนี้เป็นงานสำคัญมาก ในชีวิตความมุ่งมั่นเพื่อความหลุดพ้นของพระ อย่าสนใจกับงานอื่นใด

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมากในเรื่องเกี่ยวกับงานต่างๆ ส่วนมากมักจะเถลไถลออกนอกกลุ่มนอกทางของงานที่จำเป็น ไปเที่ยวลู่บเที่ยวคลำในงานที่ไม่จำเป็นจนกลายเป็นเรื่องวุ่นวายขึ้นมา แล้วก็ไปเครื่องสังฆกิเลสขึ้นมาโดยไม่รู้สีกตัว แล้วยังเถลไถลคิดไปอีกหลายแง่หลายทาง อันเป็นเครื่องสังฆกิเลสให้หนักมากเข้าไปอีก โดยหาว่าสร้างบารมีบ้าง หาว่าทำประโยชน์ให้โลกบ้าง

อันโลกนั้นนะ ประโยชน์ไหนที่จะดียิ่งกว่าการชำระจิตใจ การอบรมจิตใจให้มีความแน่วหนามั่นคง รู้ข้ออรรถข้อธรรมทั้งหลาย จนกลายเป็นรู้แจ้งแทงตลอด แล้วนำความจริงอันถูกต้องดีงามและร่มเย็นเป็นสุขภายในใจของตนนี้ไปสอนโลก อันไหนจะมีคุณค่ามีราคามีน้ำหนักมากกว่ากัน กับเรื่องภายนอกที่ท่าล่งไปนั้น ว่าเพื่อประโยชน์แก่โลก อะไรจะสำคัญเท่าใจที่ได้รับการอบรมด้วยดี การงานทุกแผนกก็ขึ้นอยู่กับใจซึ่งเป็นแรงงานและหัวหน้างาน ใจไม่ได้รับการอบรมบ้างเลยผลจะเป็นอย่างไร ให้คิดเอาที่รู้เอง

แม้แต่ทำประโยชน์ให้ตนยังไม่เห็นได้เรื่องได้ราว ยังจะคุยอวดว่าทำเพื่อประโยชน์แก่โลกแบบลมๆ แล้งๆ ให้เขาหัวเราะเย้ยหยัน ไม่อายโลกบ้างหรือ การก่อสร้างสิ่งต่างๆ อันเป็นที่นำมาแห่งความกังวลหม่นหมองทั้งตนและชาวบ้านให้นอนตาหลับไม่ได้ เพราะกวนกันไม่หยุด เหล่านี้จึงพากันระมัดระวังจดจำให้ถึงใจเรื่องอย่างนี้ นี่เป็นข้อสำคัญงานแก่นองถอดถอนกิเลส จนกลายเป็นงานสังฆกิเลสขึ้นมา สำหรับผู้มุ่งความพ้นทุกข์จะไปไม่รอด มีแต่ความกังวลวุ่นวายกับอริกับปุณกับหินกับทรายกับเหล็กกับไม้ นานเข้าก็กลายเป็นศาสนาอริ ปุณ หิน ทราย เหล็ก ไม้ ไปเสียหมด ไม่ปรากฏศาสนธรรมอย่างแท้จริงหลงเหลืออยู่บ้างเลย ซึ่งเวลานี้กำลังตีบุคคลานเข้ามาตามวัดวาอารามสถานที่อยู่ต่างๆ

สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลก เจริญหรือเสื่อมเราก็เห็นอยู่แล้ว นี่คือวัตถุ หิน ปุณ ทราย เหล็ก ไม้ ไปที่ไหนก็ไม่อดไม่อยากขาดแคลนในโลกอันนี้ ถ้าเจริญก็เจริญกันมาแล้ว เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลกมานาน แม้จะไม่เสกสรรปั้นยอหรือปรุงแต่งขึ้นมาให้เป็นบ้านเป็นเรือนเป็นตึกเป็นห้างก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นของมีอยู่กับพื้นแผ่นดินนี้อยู่แล้ว ควรจะทำมนุษย์และพระเราให้มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยสิ่งเหล่านี้มานานแล้ว ไม่ควรจะได้มาตัดแปลงแต่งจิตใจของตนให้มีอะไรที่ยิ่งกว่านั้นต่อไปอีก เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องส่งเสริมให้เป็นของวิเศษวิโสได้แล้ว นี่ไม่เห็นเจริญรุ่งเรืองที่ตรงไหน วัตถุเจริญ

มากเพียงไร จิตใจยิ่งนับวันแห่งแล้งความสงบสุขมากขึ้นจนน่าใจหายเวลานี้ จึงอย่าพากันตื่นในสิ่งที่ไม่ควรตื่น เพราะเรามีใช้กระต่ายตื่นตูมนี้

พระพุทธเจ้านำพระศาสนาออกมาสั่งสอนโลก ไม่ได้้นำเป็นอิฐ เป็นปูน เป็นหิน เป็นทราย เป็นไม้ เป็นเหล็ก ออกมาสั่งสอนโลก โลกเขาไม่ได้กราบพระพุทธเจ้าด้วยพระองค์เก่งกล้าสามารถในเรื่องผลิตหรือเป็นช่างก่อสร้างในเรื่องอิฐ เรื่องปูน เรื่องหิน เรื่องทราย เรื่องเหล็ก เรื่องไม้ เรื่องวัตถุ เครื่องก่อสร้างเหล่านั้นนี้

คำว่า พุทธิ สรรณํ คจฺฉามิ เขากราบไหว้ดวงพระทัยที่บริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นเป็นธรรมแห่งเดียวกัน กับพระทัยที่บริสุทธิ์ต่างหาก ธมฺมํ สรรณํ คจฺฉามิ เขากราบไหว้ความสว่างกระจ่างแจ้งแห่งพระธรรมที่เต็มอยู่ในพระทัยของพระพุทธเจ้าต่างหาก สงฺฆํ สรรณํ คจฺฉามิ เขากราบพระสาวกทั้งหลายที่ใจของท่านบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้น อันเป็นของวิเศษไม่มีอยู่ในแดนสมมุตินี้แม้ร้อย ซึ่งไม่อาจเทียบเคียงความบริสุทธิ์พิเศษนั้นได้เลย เขากราบท่าน ธรรมของท่าน ดวงธรรมของท่านที่บริสุทธิ์นั้นต่างหาก เขาไม่ได้มากرابอิฐ กราบปูน กราบหิน กราบทราย กราบเหล็กหลา อะไรเหล่านั้นซึ่งเป็นของมีอยู่กับโลก

ทั้งนี้เราไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่ให้ทำ แต่ให้ทราบว่ปัจจัยสี่นั้นคืออะไร ปัจจัยแปลว่าอะไร แปลว่าเครื่องอุดหนุน เครื่องบำรุงเหยียวยาวพอให้ชีวิตร่างกายเป็นไปได้อะไร และอนุเคราะห์พรหมจรรย์ให้เจริญด้วยธรรมภายในใจ ปัจจัยนั้นมีอะไรบ้าง เป็นของวิเศษแล้วหรือ ฟังว่าปัจจัยๆ เป็นแต่เพียงเครื่องอุดหนุนพอให้เป็นไปในวันหนึ่งๆ เท่านั้น

จีวร เครื่องนุ่งห่ม ก็พอได้อาศัยปกปิดสกลกาย กันร้อนกันหนาวเหลือบยุ่งต่างๆ ให้เป็นไปวันหนึ่งๆ ไม่ถือว่าเป็นของจำเป็นและวิเศษเกินความจำเป็นของมัน การมาบวชในศาสนาปฏิบัติธรรม ก็ไม่ได้ถือว่าจีวรเป็นของวิเศษยิ่งกว่าอรรถกถาธรรม ซึ่งเป็นแดนมุ่งหมายของการบวชและการปฏิบัติธรรม

บิณฑบาต ก็พอยังอรรถภาพให้เป็นไป นี่คือปัจจัยเครื่องอาศัยแต่ละอย่างๆ อาหารการบริโภคพอยังชีวิตอรรถภาพให้เป็นไปในวันหนึ่ง เพื่อการบำเพ็ญสมณธรรม ให้ถึงแดนแห่งความหลุดพ้น ซึ่งเป็นธรรมวิเศษ ยังผู้บรรลุให้ถึงความวิเศษเท่านั้น ไม่ฉันทเพื่อบำรุงร่างกายให้สวยงามเปล่งปลั่ง ด้วยรสอันเอร็ดอร่อยแห่งอาหารคาวหวานแต่อย่างใด ฉันทพอพุงชีวิตร่างกายไว้เพื่อความเพียร จึงเรียกว่าปัจจัยสี่อาศัยของสมณะ

เสนาสนะ ที่อยู่ที่อาศัย เช่น กระท้อบ กุฏิ เป็นต้น นี่ก็เป็นปัจจัยสี่อาศัยเพื่อบังลมกันแดดกันฝนแต่ละอย่างเท่านั้น ไม่ถือเป็นสำคัญยิ่งกว่าธรรมแดนหลุดพ้น

คิลานเภสัช ยาแก้โรคแก้ภัย ก็เพียงเป็นปัจจัยเครื่องกำจัดปิดเป่าโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเกิดมีขึ้นในร่างกาย เพื่อบรรเทาหรือแก้ไขกันไปตามสมควรแก่เหตุที่พอเป็นไปได้อะไร

เท่านั้น ไม่ถึงกับต้องเป็นกังวลในหยุกยาจนเกินไป เพราะความกลัวตายมีมากกว่าความหวังพันทุกซ์

ไม่ถือปัจจัยทั้งสี่นี้เป็นของวิเศษวิโสจนลืมนิยาม เราเป็นนักปฏิบัติเหตุใดจึงมาถือสิ่งเหล่านี้ ว่าเป็นของจำเป็นและวิเศษวิโสไปเสียหมด ยิ่งกว่าแดนแห่งความพันทุกซ์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มันขัดกันมากน้อยเพียงไร พวกกันพิจารณาให้ถึงใจ ปัจจัยสี่นี้เราเป็นมนุษย์มาจากบ้านจากเรือน แต่สัตว์เขาก็ยังมีรวงมีรัง พระมาจากมนุษย์มาจากคน ก็ย่อมมีที่อยู่อาศัยเป็นธรรมดาเช่นสัตว์และมนุษย์ทั่วไป จึงเรียกว่าปัจจัยพอได้อาศัยเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นชิ้นเป็นอัน เป็นของวิเศษวิโสไปเสีย พอจะตั้งหน้าตั้งตาอีกเหิมกันจนลืมนิยามตัวลืมนิยามธรรม ลืมการแก้กิเลส ลืมงานของตนในการแก้กิเลส เพื่อความหลุดพ้นเพื่อความประเสริฐไปเสียหมด นี่มันก้าวก่ายหลักธรรมของพระพุทธเจ้าขนาดไหน จงพากันพิจารณาให้ต้อย่านอนใจ

นี่เป็นห่วงหมู่เพื่อนมาก จึงย้ำแล้วย้ำเล่าอยู่อย่างนั้น เพราะเล็งเห็นจุดนี้เป็นจุดสำคัญที่พากันยุ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราวทั่วดินแดน ราวกับมรรคผลนิพพานอยู่ตรงนั้น แต่จุดสำคัญที่จะให้วิเศษวิโสภายในจิตใจ มีความรุ่มเย็น มีความสงบ มีความผ่องใส มีความสว่างภายในตน จนถึงความสว่างกระจ่างแจ้งแทงทะลุกิเลสไม่มีเหลือ เพราะอำนาจแห่งความเพียร คือการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา เหล่านี้เป็นความบกพร่อง เหล่านี้เป็นความไม่สนใจ แล้วเราจะหาแดนพันทุกซ์มาจากที่ไหน เมื่อจุดแห่งความวิเศษที่ควรดำเนินมีขวางหน้าอยู่ แต่ไม่มีใครสนใจไฝ่ฝัน

งานนี้เป็นงานเพื่อความวิเศษจริง ๆ งานปราบปรามสิ่งที่เลวร้ายทั้งหลายให้หมดสิ้นไปด้วยความเพียร และถึงแดนแห่งความพันทุกซ์จริง ๆ ดังพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกท่านเป็นไปแล้ว จงถือเป็นข้อหนักแน่นประจำใจ อย่าไปสนใจอะไรกับสิ่งภายนอกมากนัก นี่เพียงได้อาศัยเรียกว่าปัจจัย ๆ เท่านั้น ให้เข้าใจ ไม่ใช่เป็นของวิเศษ ส่วนของวิเศษดังที่กล่าวมานี้ ให้พากันตั้งหน้าตั้งตาชวนช่วยด้วยความพากเพียรจริง ๆ

อ้าว หนักก็หนัก กิเลสมันเหี้ยมบ้ายทำลายเราขนาดไหน ก็ภพก็ชาติ ถึงขนาดล้มตายจากกันไปอยู่ตลอดเวลาในภพชาตินั้น ๆ เกิดมาก็ทุกข์ลำบากลำบากแสนสาหัสก่อนที่จะเกิดมาแต่ละภพละชาติ การทรงตัวอยู่ในภพชาตินั้น ๆ ก็ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะอำนาจของกิเลสเป็นสาเหตุเป็นตัวบงการทั้งนั้น การตายก็ได้รับความทุกข์ความทรมาน จนถึงวาระสิ้นสุดกันในความสืบทอดของธาตุของขันธจึงตายไป แต่เชื้อภายในใจยังมีอยู่ พอตายที่นั่นก็ไปเกิดที่นั่น ตายที่นั่นก็ไปเกิดที่นี่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะอำนาจแห่งกุศลและอกุศลที่เคลือบแฝงกันไป เป็นมาอย่างนี้ตลอดกาล

เราสงสัยอะไรเรื่องภพเรื่องชาติเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย มันจะวิเศษวิโสอะไรไป ยิ่งกว่าความเกิดก็เป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ ชราก็เป็นทุกข์ ตายก็เป็นทุกข์เท่านั้น มีอะไรประจำความเกิดเราจึงไม่ตื่นเต้นหรือไม่ตกใจ ไม่หวาดเสียว ไม่หวาดกลัวพิษภัยเหล่านี้ที่บีบบังคับขี้ขยำเรามาทุกภพทุกชาติ ซึ่งน่าจะเกิดความหวาดเสียว เกิดความเข็ดหลาบ แล้วประกอบความพากเพียรให้แน่นหนักลงไปทุกวันทุกเวลา ด้วยความเห็นภัยในสิ่งเหล่านั้น และด้วยความเห็นคุณในความหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านั้นด้วยความพากเพียร เท่านั้นทำไมเราจะทำไม่ได้ หนักขนาดไหนมันไม่เลยตายนี้

เราเกิดแก่เจ็บตายในโลกมานี้หนักขนาดไหน การเกิดแก่เจ็บตายไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องทุกข์ทั้งนั้น ไม่ปรากฏว่าเป็นความสุขเลย เวลาประกอบความพากเพียรเท่านั้น ทำไมจะเห็นว่าเป็นความทุกข์เป็นความลำบาก เราจะหาแดนพ้นทุกข์ได้ที่ตรงไหน จุดใดเป็นจุดที่เราจะเกิดความอบอุ่นมั่นใจ ถ้าไม่เกิดขึ้นจากความเพียร ความพยายาม หนักก็เอาเบาที่สุด เป็นที่สุดตายก็สู้ไม่ถอยหลัง ตายเอาดาบหน้านี้เท่านั้น ทำแบบนี้แลคือลูกศิษย์ตถาคต ให้ถือกิจนี้เป็นสำคัญ นี่แหละแดนแห่งความพ้นทุกข์อยู่ที่ตรงนี้

พิจารณาลงไป สติปัญญาไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเป็นผู้สนใจใคร่ต่อการพิจารณาตามอุบายวิธีที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนมาแล้ว อย่าถอยหลัง ต้องเป็นนักต่อสู้เสมอ กิเลสชอบที่สุดกับคนอ่อนแอคนขี้เกียจขี้คร้าน ชอบกับสัตว์ประเภทนี้เพราะได้อยู่บนหัวสัตว์ประเภทนี้ แต่ไม่ชอบผู้ที่ฝ่าฝืนกิเลส เพราะความฝ่าฝืนนั้นเป็นเรื่องของธรรม เป็นข้าศึกต่อกิเลส กิเลสจึงไม่ชอบ

สิ่งใดที่กิเลสไม่ชอบ เรามักจะไม่ชอบด้วย นั้น ถ้าสิ่งใดกิเลสชอบเราก็ชอบตามมัน นี่จะเรียกว่าเราทวนกระแสกิเลสได้อย่างไร ก็เรียกว่าเราหมอบราบให้กิเลสทุกอิริยาบถทุกอาการที่เคลื่อนไหวละซี แล้วจะหาทางพ้นทุกข์ได้ที่ไหน เมื่อไม่มีการต่อสู้ ไม่มีการต้านทาน ไม่มีการฝ่าฝืนกันบ้างพอเป็นเครื่องหมายแห่งธรรม พอเป็นเครื่องหมายแห่งความเพียร พอเป็นเครื่องหมายของนักรบ เราจะหวังแดนแห่งความพ้นทุกข์ได้ที่ไหน ต้องพิจารณาต้องบวกลบคูณหารให้ตัวเอง

อยู่วันหนึ่ง ๆ เสียเวล่ำเวลาไปเปล่า ๆ ทำไม สติปัญญาซึ่งเป็นของมีอยู่ควรจะคิดค้นขึ้นมาได้ทำไมไม่คิดไม่ค้น ปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายนอนจมอยู่ในปลักสมควรแล้วเหอกับเราเป็นนักปฏิบัติว่ามากำจัดกิเลส กลายเป็นกิเลสกำจัดเราอยู่ตลอดเวลา มันเข้ากันได้หรือกับหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จงนำมาคิดมาค้นมาเทียบเคียงให้เข้าใจ ตัดสินใจลงโดยถูกต้องตามหลักธรรม กิเลสจะค่อยหมอบราบลงโดยลำดับ ๆ ไม่มี

อะไรที่จะเหนือกิเลสไปได้ นอกจากธรรม จงพากันตั้งอกตั้งใจผลิตสติธรรม ปัญญา ธรรม วิริยธรรม ชั้นดีธรรมขึ้นให้เต็มภูมิ ปราบกิเลสให้เรียบบาบลงไป

การพิจารณาทางด้านปัญญาไม่มีขอบเขต เป็นแต่เพียงอธิบายให้ฟังเป็นกลางๆ แล้วแต่อุบายของแต่ละรายๆ จะนำไปพิจารณาแยกแยะเอาเอง พลิกหน้าพลิกหลัง ย้อนหน้าย้อนหลังพิจารณาหลายตลบทบพัน หากเกิดอุบายอันใดอันหนึ่งขึ้นมา เวลา จะทำความเข้าใจกับความจริงกับความสงบ เวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้จริงจังกับ ด้านปัญญาจริงๆ อย่าทำเหลาะๆ แหละๆ เหลวๆ ไหลๆ ใช้ไม่ได้ ผิดกับทางของผู้ที่จะ รื้อถอนตนออกจากทุกข์ในวัฏสงสารด้วยความเพียร

ความเพียรคือความมีสติเป็นสำคัญ คำว่าสตินี้ปล่อยวางไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็งาน ประเภทใด ภายนอกภายใน สติเป็นสิ่งสำคัญมาก ยิ่งเกี่ยวกับจิตตภาวนาด้วยแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นสมณะไม่ว่าจะเป็นวิปัสสนา สติเป็นธรรมสำคัญมาก เราเห็นคุณค่าของสติเต็มหัวใจ จึงได้นำมาอธิบายให้หมู่เพื่อนฟังอย่างไม่สะทกสะท้าน เพราะได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ขาดสติล้มลุกคลุกคลานก็เคยเป็นมาแล้ว ตั้งสติอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งไม่มีเวลาเผลอ และไม่ได้คิดว่าตนได้ตั้งสติ แต่กลายเป็นสติอยู่ตลอดเวลา นับแต่ขณะที่ตื่นนอนจนถึง เวลาหลับ จนไม่อาจจะจับได้ว่าตั้งแต่ขณะที่ตื่นนอนขึ้นมาจนถึงบัดนี้ที่ยังไม่หลับ เราได้ เผลอตรงไหนบ้างไม่มีเลย อย่างนี้ก็ว่าได้เป็นมาแล้ว

ทำไมจึงเป็นได้อย่างนั้น เวลาล้มลุกคลุกคลานมันก็เป็นของมันอย่างนั้น เมื่อ อาศัยการฝึกฝนอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ด้วยความเข้มแข็งในความพากเพียร เพราะ ความมุ่งมั่นเป็นเครื่องจุดเครื่องลากไป สติก็มีความแก่กล้าสามารถขึ้นมา จนถึงขนาด ว่าหาช่องว่างไม่ได้ ว่าสติได้ขาดไปตรงนั้นตรงนี้

นี่จึงได้เชื่อในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่กล่าวไว้ในครั้งพุทธกาล แล้วติดตาม ตามตำรับตำราจนกระทั่งปัจจุบันนี้ว่า มหาสติ-มหาปัญญา หมายความว่าอย่างไร การ อ่านการเรียนการจดจำมานี้ไม่ใช่ความจริง การประสบพบเห็นด้วยความพากเพียรของ ตนจริงๆ ทางภาคปฏิบัตินั้นเรียกว่าความจริง เพียงความจำเท่านั้นต้องคาดต้องหมาย ไปต่างๆ นานา แต่หาความจริงที่ลงใจไม่ได้ แต่ความจริงเข้าถึงไหน หายสงสัยไปโดย ลำดับๆ จนถึงขั้นมหาสติ-มหาปัญญาจริงๆ ก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงไปเลย

เป็นอย่างไร มหาสติ-มหาปัญญา ก็เป็นดังที่รู้ๆ อยู่แน่ ไม่เผลอเผลอไปไหน ตั้ง ไม่ตั้งก็รู้รอบตัวอยู่อย่างนั้น จะให้สงสัยไปเที่ยวลุ่มเที่ยวคล้ำที่ไหนกันอีก ติดแนบกัน อยู่ตลอดเวลาเป็นสติปัญญาอัตโนมัติ หมุนตัวเป็นเกลียวไปด้วยหลักธรรมชาติของตน เพราะกิเลสประเภทต่างๆ เป็นเชื้อที่จะให้สติปัญญาถูกลามตามติดไปโดยลำดับ จน กระทั่งถึงกิเลสสิ้นสุดมุตตัวลงไป สติปัญญาก็ตามติดลงไป ถึงขั้น อวิชชาปุจฺจา สงฺขา

รา แดกกระจายไปจากใจหมดแล้ว นั้นแลคำว่า มหาสติ-มหาปัญญา ก็หมดหน้าที่ไป โดยไม่ต้องบังคับ

เพราะเหตุใดจึงหมดหน้าที่ เพราะคำว่า มหาสติ-มหาปัญญา นั้นก็เป็นสมมุติ เช่นเดียวกับกิเลส กิเลสละเอียตสติปัญญา ก็ละเอียต เพราะเป็นเครื่องต่อสู้กัน เป็นเครื่องฟาดฟันหั่นแหลก เป็นคู่ปรับกัน พอกิเลสสมมุติอันเป็นฝ่ายผูกมัดลึกลงไป ฝ่ายแก้ก็ลึกลงไปด้วยกัน และทราบชัดภายในตนเอง นั้นท่านเรียกว่าความจริงเต็ม ภูมิ

มหาสติ-มหาปัญญา เมื่อยุติลงแล้วไปอยู่ที่ไหน ก็เมื่อมหาสติมหาปัญญาเกิด เล่าเกิดที่ไหนก็ดับลงไปทีมนั้นนั้นแล จะหลงอะไรกันอีกจึงต้องถาม เหมือนเครื่องมือ ทำงานชนิดต่างๆ นั้นแล เมื่องานสำเร็จลงไปแล้ว เครื่องมือก็หมดหน้าที่เก็บรักษากันไปเอง เจ้าของเป็นผู้ปล่อยเองวางเองเพราะงานนั้นสำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้ว วิมุตติญาณ ทัสสนะ ความรู้แจ้งในวิมุตติก็รู้แจ้งอยู่กับตัวเองคือวิมุตติหลุดพ้น เวลาต้องการจะคิด ค้นพินิจพิจารณาอารมณ์ธรรมแง่ต่างๆ แต่ละชั้นละตอนก็คิดได้ตามธรรมดา แล้วก็ดับ ไปๆ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติด้วยกัน

ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่ารู้แท้จริง นั้นเป็นอันหนึ่งต่างหากจากอาการทั้งหลายเหล่านี้ เพราะฉะนั้น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จึงเป็นเพียงสมมุติด้วยกัน ทั้งฝ่ายผูกฝ่ายมัด ทั้งฝ่ายแก้ฝ่ายถอดถอน ธรรมชาติที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริงนั้นไม่ใช่สังขธรรมทั้งสิ้น ทุกข์ให้กำหนดรู้ เป็นกิริยาอันหนึ่ง สมุทัย แดนผลิตทุกข์ก็เป็นอาการอันหนึ่ง นิโรธ ความดับสมุทัยและทุกข์ก็เป็นกิริยาอันหนึ่ง มรรคมีสติปัญญาเป็นต้นเครื่องดับสมุทัย และทุกข์ก็เป็นกิริยาอันหนึ่ง แต่ละอย่างๆ เป็นสมมุติ

ผู้ที่รู้ว่าทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำงานเสร็จสิ้นลงไปแล้วคืออะไร นั้นไม่ใช่สังขธรรมแต่เป็นวิมุตติธรรม ธรรมนอกสมมุติ ฉะนั้น จงพากันปฏิบัติให้เห็นจริงอย่างนั้น แล้วจะสงสัยไปไหน พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้อย่างไร สงสัยอะไร พระสาวกท่านบรรลุธรรมหรือตรัสรู้อรรถท่านตรัสรู้อย่างไร สงสัยอะไร ท่านฆ่ากิเลสตาย ท่านฆ่าแบบไหน ท่านฆ่าด้วยอะไร สงสัยอะไร เพราะเราก็ทำอย่างนั้นรู้อย่างนั้นเห็นอย่างนั้นอยู่แล้ว เป็นความจริงเสมอกันแล้วสงสัยท่านหาอะไร นั้นจึงเรียกว่าความจริงเต็มสัดเต็มส่วน ความบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้ากับของสาวก กับธรรมชาติที่เราๆ เห็นๆ อยู่เต็มหัวใจนี้ผิดกันอย่างไร สงสัยอะไร นั้นจึงเรียกว่ารู้จริงเห็นจริง เมื่อทำจริงๆ ย่อมรู้จริงเห็นจริงไม่ เป็นอื่น

ขอให้ทุกๆ ท่าน ตั้งอกตั้งใจฟาดฟันหั่นแหลกลงไปอย่าเสียดายชีวิต อยากรู้ก็ต้องตาย ก่อนตายให้ได้ฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสให้ได้ชัยชนะเสียก่อน ร่างมันจะไปเมื่อ

ไร พญามัจจุราชอันเป็นเสนาใหญ่จะมาเอาร่างกายนี้ไป ให้มันได้แต่กากเมืองไป ตัวจริงสมบัติอันสิ้นค่าถอนตัวออกมาแล้ว ได้แต่กากเมืองไปเท่านั้น ความพิโรธพินอาลัย เสียหายไม่มี เพราะรู้แจ้งเห็นจริงเต็มภูมิจิตภูมิธรรมแล้วตั้งแต่ยังไม่ตาย นั้น นักปฏิบัติ เราจึงน่าจะชมเชยว่าเป็นคนฉลาด ศาสดาเป็นครูสอนในวิชานี้ครบ อยู่จบพรหมจรรย์ อย่างสว่างงามเป็น สังฆโสภณา

นี่พูดเรื่องงานอันจำเป็นของสมณะเรา คือ เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาหาความสงบทางจิตใจ หาความสว่างกระจ่างแจ้งด้วยสติปัญญาภายในจิตใจ ประจำเพศของผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร ไม่ลดละปล่อยวาง จนผลงานสำเร็จเต็มหัวใจแล้ว การทำประโยชน์ให้โลกนั้นจะไม่มีผู้ใดที่ทำไต่มา ยิ่งกว่าผู้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นผู้ทำผู้ส่งเคราะห์ เพราะไม่ใช่ทางไหลมาแห่งความเสียหาย นอกจากเป็นที่ไหลมาแห่งประโยชน์มหาศาลโดยถ่ายเดียว

อันการทำในลักษณะช่ายก่อนซื้อ สุกก่อนห้าม สำหรับวงปฏิบัติเราอย่าพากันคิดตำรึทำ จะไม่เกิดประโยชน์ดังที่หมายเท่าที่ควร อย่างน้อยพาให้เนิ่นช้าต่อการปฏิบัติ เพื่อมรรคผลของตน มากกว่านั้นก็พาให้เสียได้ ทำให้เสื่อมทางจิตใจที่มีอยู่แล้ว และไม่อาจคืบหน้าในธรรมขั้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นภาระในการอบรมสั่งสอนผู้อื่น ยิ่งกว่าการอบรมสั่งสอนตัวเอง สุกท้ายก็ก้าวไม่ออก นอกจากนั้นก็ไม่มีสนใจจะก้าว เพราะใจท้อถอยใจหมดกำลังที่จะปฏิบัติ จิตเสื่อมธรรมเสื่อม กิเลสเจริญทุกซั้วหน้า นั่นคือผลของความสุกก่อนห้าม ช่ายก่อนซื้อ

การที่นิยมกันว่าการทำอย่างนี้ อย่างนั้นเป็นการช่วยโลก การก่อนนั้นสร้างนี้การไปช่วยแนะนำสั่งสอนคนนั้นคนนี้เป็น การช่วยโลกนั้น ไม่ปฏิเสธว่าไร้ผลโดยถ่ายเดียว แต่การมีเหตุผลในการสอนตนและสอนคนอื่นนั้นเป็นความรอบคอบ การทำไปโดยที่เราไม่สนใจจะสร้างหัวใจเราให้ดีหรือวิเศษวิไลขึ้นมา โดยที่เราไม่สนใจที่จะสั่งสอนตัวของเราให้เป็นพระดีจิตใจดีขึ้นมา แล้วจะไปสอนคนอื่นให้ดีให้ดีให้วิเศษวิไลได้อย่างไร

ฉะนั้น จึงขอให้ทำใจของตนให้ดีเถอะ ทำจิตใจของตนให้มีหลักมีแหล่งหรือถึงขั้นเต็มภูมิแล้ว การทำประโยชน์ให้โลกจะเป็นประโยชน์มหาศาล โดยไม่เสี่ยงต่อความเสียหายใดๆ ที่จะตามมาสู่ตนและผู้อื่น

ไม่มีผู้ใดจะทำประโยชน์ให้แก่โลกได้ ยิ่งกว่าผู้มีจิตกระจ่างแจ้งด้วยอรรถด้วยธรรม เต็มไปด้วยมรรคด้วยผล เต็มไปด้วยมหาสมบัตินี้เลย มหาสมบัตินี้แลนำไปแจกสัตว์โลกได้รับความร่มเย็นตลอดมา ตั้งพระพุทธเจ้าประทานแก่สัตว์โลกจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ธรรมสอนโลกออกมาจากไหน ถ้าไม่ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์หมดจดของพระพุทธเจ้า จงพิจารณาให้ดี เอาให้จริงให้แจ้ง

อย่าหลงไหลไปตามเรื่องโลกสมมุตินิยม พระพุทธเจ้าไม่พาหลง ทรงสอนให้รู้
 ทุกแง่ทุกมุม บรรดาภลมารร้ายร้ายสันพันคมของกิเลสตัณหาภายในหัวใจเรา เอาให้รู้กล
 ฌายาของกิเลสในจิตใจ จึงชื่อว่าเป็นผู้ฉลาด ฉลาดได้ก็ตามถ้าไม่ฉลาดในภลมารของ
 กิเลสที่มีอยู่ภายในจิตใจนี้ ไม่เรียกว่าฉลาด ถ้าฉลาดตรงนี้แล้วอยู่ไหนก็ฉลาด ไม่มีใครมี
 อะไรมาเสกสรรก็พอตัว ใครชมเชยสรรเสริญตินินทา ก็พอตัว ไม่เอื้อไม่จับ ไม่ลู่
 ไม่คล้า ไม่คว้านั้นคว้านี้ เพราะพอตัวแล้วด้วยความฉลาดแหลมคม พอตัวแล้วด้วย
 ความสมบูรณ์พูนผลในมรรคในผลมีเต็มอยู่ภายในใจนี้แล้ว ด้วยการประพฤติปฏิบัติ
 อย่างเอาจริงเอาจังตามทางศาสดา

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตไม่ใช่จะมาแสดงความอ่อนแอ มาสั่งสมความอ่อนแอต่อ
 แท้ กลัวกิเลสตัณหาอาสวะหมอบยอมกิเลสอาสวะ ทั้งที่รู้พิษของกิเลสตามหลักธรรม
 อยู่แล้ว...ไม่ถูก ต้องเอาให้จริงให้จัง หนักเบาที่เป็นเรื่องของเราจะต้องเป็นผู้ต่อสู้และ
 รับเอง กิเลสตัวไหนมันพาให้หนักและหนักอยู่ที่ไหนเวลานี้ ถ้าไม่ใช่กิเลสทุก ๆ ตัวเป็น
 ภัยครอบอยู่ในหัวใจนี้ จงแก้กันลงตรงนี้ มันจะหนักขนาดไหน ที่แบกกิเลสทำไมไม่
 หนัก จะสลัดกิเลสออกจากหัวใจด้วยความเพียร ทำไมว่าหนัก ทำไมไปสำคัญผิด นี่คือ
 เรื่องกิเลสหลอกเราย้ำเข้าไปอีก รู้กันหรือยัง ให้รู้เสียว่ากิเลสมันหลอกอย่างนี้หลอกคน
 นะ จงเอาให้จริงให้จัง เราเป็นนักปฏิบัติไม่ถอยหลังจะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้น
 มาที่ใจเราเอง

การพิจารณาทางด้านปัญญา เอาให้จริงให้จัง พิจารณาข้างนอกข้างในเทียบเคียง
 กันได้ทุกสัดทุกส่วน รูปร่างเป็นของสำคัญมากสำหรับจิตชั้นหยาบ ต้องพิจารณาคล
 ายาจนรู้แจ้งเห็นจริงในรูปด้วยปัญญา ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เครื่องมือ
 แก่และถอดถอนคือสติปัญญาจะมาเอง พอเหมาะพอสมกับนามธรรมเหล่านี้ จนกระทั่ง
 ถึงกิเลสที่รวมตัวอยู่ภายในจิต สติปัญญาชั้นนั้นก็จะมีมาพร้อม ๆ กัน จนกระทั่งกิเลส
 หลุดลอยไปหมดไม่มีเหลือภายในใจเลย นั่นแลเป็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ นั่นแลผลที่
 ต้องการ นั่นแลผลอันประเสริฐ ที่เรามุ่งหวังหรือมุ่งมั่นอยู่ตลอดเวลา จะเห็นมหาสมบัติ
 อันล้ำค่าอยู่ภายในใจ แล้วปล่อยวางโลกามิสโดยประการทั้งปวง ไม่สงสัยในสิ่งใด
 บรรดาโลกสมมุติ เมื่อได้เห็นธรรมชาติอันประเสริฐภายในใจนี้แล้ว ขอให้พากันตั้งอก
 ตั้งใจประพฤติปฏิบัติเต็มสติปัญญาความสามารถทุกด้านที่มีอยู่

อย่าสนใจอย่าเข้าใจว่าสิ่งใดดีในโลกธาตุนี้ นอกจากดวงธรรม คือความพ้นทุกข์
 นี้เท่านั้นเป็นของวิเศษ ให้ชะม้กเข้มนเช่นฆ่าลงที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้าประเสริฐที่ตรงนี้
 ประเสริฐด้วยความเพียรแก้สิ่งที่หยาบโลนทั้งหลายภายในจิตใจนี้ออกแล้ว กลายเป็นผู้
 ประเสริฐขึ้นมา ประเสริฐด้วยงานดังที่กล่าวมา จงยึดเป็นหลักจิตหลักใจ ยึดเป็นหลัก

เป็นหลักตายกับที่ตรงนี้ จะเห็นแดนแห่งความผันทุกชั้นมาในวันหนึ่งโดยไม่ต้อง
สงสัย

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เอาละแค่นี้